

ფულად-საკრედიტო სფეროს თანამედროვე მდგომარეობა

მაია გელაშვილი, სამცხე-ჯავახეთის სახელმწიფო უნივერსიტეტის
ასოცირებული პროფესორი

ხათუნა ბერიშვილი, თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის
ასოცირებული პროფესორი

რეზიუმე

საბაზრო ურთიერთობათა დამკვიდრება და პერსპექტივაში განვითარება წარმოდგენილია საბანკო და საკრედიტო სისტემის წარმატებული ფუნქციონირების გარეშე, რადგან იგი უშუალო ზემოქმედებას ახდენს ეკონომიკის პრაქტიკულად ყველა სფეროზე და განსაზღვრავს მისი განვითარების ვექტორს. ფულად-საკრედიტო სფეროს თანამედროვე მდგომარეობაზე დიდადაა დამოკიდებული მთელი ეკონომიკური სისტემის ქმედითუნარიანობა. ფულად-საკრედიტო სისტემის ფორმირებას გააჩნდა და დღესაც გააჩნია რიგი ნაკლოვანებები. ცხადია, რომ ეს არა მხოლოდ გლობალური ეკონომიკური კრიზისითაა განპირობებული, არამედ ისიც, რომ ჩვენი ქვეყნის ეროვნული ეკონომიკა სუსტადაა ინტეგრირებული საერთაშორისო ეკონომიკაში.

Summary

Current situation in the monetary and credit sphere

Establishing a banking relationship and its developments is impossible without a successful functioning of the monetary and credit system, as it directly affects all areas of economy and defines the vector of its development.

The effectiveness of the entire economic system greatly depends on the current status of the monetary and credit sphere. The formation of the credit system used to have and it still has a number of gaps. It would be appropriate if the bank will disburse mortgage loans at low interest rates to customers. However it is clear that the reason is not a global economic crisis, as the national economy of our country is weakly integrated with the international economy.

* * * * *

ფინანსური გლობალიზაციის პირობებში თანამედროვე საბანკო სისტემა იმყოფება ტრანსფორმაციული პროცესების ზეგავლენის ქვეშ, რომლებიც დაკავშირებულია მსოფლიო ფინანსურ-საკრედიტო სისტემის მიერ შექმნილ მართვის მოდელის ცვლილებასთან, მზარდ კონკურენციასთან, საერთაშორისო და ნაციონალური ზედამხედველობის ორგანოების საბანკო საქმიანობის ნორმატიული მოთხოვნების გამკაცრებასთან, საბანკო რისკების რაოდენობის გაზრდასთან. ფულად-საკრედიტო პოლიტიკის მთავარი მიზანი უნდა გახდეს ეროვნული ეკონომიკისადმი ფინანსური მხარდაჭერა და საბანკო სის-

ტემის ფორმირების პროცესში წინააღმდეგობრივი მოვლენების აღმოფხვრა. შესაბამისად, ფულად-საკრედიტო სფერო უნდა ინვესტდეს ფულის მიმოქცევის ისეთ რეგულირებას, რომლის შედეგად შესაძლებელი იქნება წარმოების ერთობლივი მოცულობის, დასაქმებისა და ფასების დონის სტაბილიზაციის მიღწევა. სტატისტიკა გვიჩვენებს, რომ დღეისთვის მიმოქცევაში არსებული ფულის მასის რაოდენობა საკმარისია ეროვნული მეურნეობის ფუნქციონირებისათვის. თუმცა, შეინიშნება მიმოქცევაში არსებული ფულის მასის სიმცირე. მიზანშეწინილი იქნებოდა გამოყენებულიყო მოწინავე ქვეყნების პრაქტიკაში არსებული ფულად-საკრედიტო სისტემის რეგულირების მეთოდები (რომელთა შორის განსაკუთრებული მნიშვნელობა აკისრია სადისკონტო განაკვეთს), რომლებიც მოიცავს საკრედიტო ბაზარს მთლიანობაში. ვფიქრობთ პრობლემა მდგომარეობს არა ფულის მასის მიმოქცევის რაოდენობაში, არამედ იმაში, რომ თუ რამდენად ეფექტური მექანიზმებია შემუშავებული ლიკვიდურობის რეგულირებისა და ფულზე მოთხოვნის გადიდებისათვის.

აღსანიშნავია, რომ საქართველოში ჯერ-ჯერობით საკრედიტო ბაზრისა და საპროცენტო განაკვეთების დარეგულირების პროცესი რთულად მიმდინარეობს. კომერციულ კრედიტებზე მსოფლიო სტანდარტებთან შედარებით საპროცენტო განაკვეთი მნიშვნელოვნად მაღალია. უარყოფითმა რეალურმა საპროცენტო განაკვეთმა მოსახლეობა აიძულა საკუთარი დანაზოგები დაეხსნა არა საბანკო დეპოზიტებში, არამედ ძვირფას ლითონებსა და ხანგრძლივი მომსახურების საგნებში, უცხოურ ვალუტაში, რაც ძირს უთხრის ინვესტიციების დაფინანსების საკუთარი წყაროების გამოყენებას, ინვესტაციების გლობალურ ზრდას, არღვევს მაკროეკონომიკურ სტაბილურობას. შესაბამისად მთავრობა უნდა ატარებდეს სტრუქტურულ რეფორმას საპროცენტო განაკვეთების მკაცრი ადმინისტრაციული რეგულირების შესახებ და აწესებდეს სესხებზე განაკვეთების ზედა ზღვარს, რითაც გაუადვილებს სესხების მიღებას მოსახლეობას. მაღალი საპროცენტო განაკვეთები კი შესაბამისად ხელშემშლელია ქვეყანაში მენარმეობის(ბიზნესის), მრეწველობის განვითარებისთვის. დაბალი საპროცენტო განაკვეთები კი ხელს შეუწყობდა მრეწველობის განვითარებას. შეიქმნებოდა ახალი სამუშაო ადგილები, დასაქმდებოდა ხალხი, ბიუჯეტი შეივსებოდა ფულით და ფულად-საკრედიტო სისტემა უფრო მტკიცე იქნებოდა. რის შედეგადაც შემცირდებოდა ვადაგადაცილებული სესხების ზრდის ტემპი. გასულ წლებში და მათ შორის, მსოფლიო ფინანსური კრიზისის პერიოდში

მაღალი სარგებლის განაკვეთით გაცემულ სამომხმარებლო სესხებზე მომხმარებელთა გადახდისუნარიანობის საკითხები არასაკმარისად შეისწავლებოდა. შედეგად, ათასობით ადამიანმა აღებული სესხის გასტუმრება ვერ შეძლო. ეს არა მარტო სუსტი მენეჯმენტისა, არამედ შეიძლება აიხსნას რამდენიმე მიზეზით: ა) სესხები გაიცა ძალიან მაღალი სარგებლის განაკვეთებით; ბ) მსესხებელმა ვერ იპოვა შემოსავლიანი სამსახური, რის საფუძველზეც შეძლებდა ვალის გასტუმრებას; გ) სასესხო პერიოდში მსესხებელმა განიცადა მოულოდნელი „ჩავარდნა“ ბიზნეს-გარემოს გაუარესების ან სხვა ზეგავლენის შედეგად და სხვა. ამრიგად, საკრედიტო კავშირები საქართველოში დაბალი ტემპებით ვითარდება, მათ საქმიანობაში ვერ ჩაერთო მოსახლეობის ფართო ფენები და აქედან გამომდინარე ისინი ჯერჯერობით სასურველი შედეგიანობით არ გამოირჩევიან.

უკანასკნელ წლებში განვითარებადი ქვეყნების დიდმა ნაწილმა უარი თქვა საპროცენტო განაკვეთების ადმინისტრაციულ რეგულირებაზე. კაპიტალის მოძრაობის შეუზღუდავობისას აუცილებელია საპროცენტო არბიტრაჟის შექმნა, რომლის ძირითად ამოცანად გვევლინება საპროცენტო განაკვეთების საერთაშორისო დონესთან გათანაბრება და ეროვნული ვალუტის მოსალოდნელი გაუფასურებისა და რისკის ფაქტორების გათვალისწინება. იმ ქვეყნებში, სადაც შიდა საკრედიტო-საფინანსო ბაზრები საგარო ბაზრებისაგან იზოლირებულად ფუნქციონირებენ, მსოფლიო საპროცენტო განაკვეთების დონე არავითარ როლს არ ასრულებს, ასეთ შემთხვევაში ნომინალური საპროცენტო განაკვეთების დონე განისაზღვრება ისეთი ფაქტორებით, როგორიცაა:

ა) შიდა საკრედიტო-საფინანსო ბაზარზე მიწოდება-მოთხოვნას შორის თანაფარდობა;

ბ) ჭარბი ფულადი მასის სიდიდე;

გ) ინფლაციის მოსალოდნელი ტემპი.

განვითარებადი ქვეყნებში ფულად-საკრედიტო პოლიტიკის განხორციელება წარმოების შემდეგი მექანიზმებით:

- საკრედიტო-საფინანსო დაწესებულებათა აქტივების რეგულირება არაპრიორიტეტული დარგებისათვის დაკრედიტების მინიმალური ლიმიტების დაწესების გზით;
 - სპეციალური საკრედიტო-საფინანსო დაწესებულებების შექმნა, რომლებიც საკუთარი რესურსების დაბალ-საპროცენტო განაკვეთებს მიმართავენ პრიორიტეტული დარგების განვითარებისათვის;
 - იმ დაწესებულებებისათვის, რომლებიც პრიორიტეტულ დარგებს აკრედიტებენ, სპეციალური პირობების შექმნა განაღდების შეღავათიანი პოლიტიკისა და სარეზერვო მოთხოვნის შემცირების გზით;
 - საკრედიტო განაკვეთებს და დეპოზიტებს შორის განსხვავების დაფინანსება საბიუჯეტო ასიგნებათა ხარჯზე.
- ფაქტია, რომ საბანკო და საკრედიტო სისტემა

თანამედროვე მაღალგანვითარებული ქვეყნების ერთ-ერთ ურთულეს და საინტერესო სფეროს წარმოადგენს, რომელიც ტრანსფორმირებადი ეკონომიკის პირობებში განვითარების რიგი თავისებურებებით ხასიათდება და მის გამართულ მუშაობაზე დიდადაა დამოკიდებული მთელი ეკონომიკური სისტემის ქმედითუნარიანობა. საბაზრო ურთიერთობათა დამკვიდრება და პერსპექტივაში განვითარება წარმოუდგენელია საბანკო სისტემის წარმატებული ფუნქციონირების გარეშე, რადგან იგი უშუალო ზემოქმედებას ახდენს საბაზრო ეკონომიკის პრაქტიკულად ყველა სფეროზე და განსაზღვრავს მისი განვითარების ვექტორს.

უკანასკნელ პერიოდში ბევრი რამ გაკეთდა საქართველოს დამოუკიდებელი საბანკო სისტემის ჩამოსაყალიბებლად: მეტნაკლებად მონესრიგდა საბანკო-საკანონმდებლო ბაზა; გადაიკეტა მიმოქცევაში ფულის უკონტროლოდ გამოშვების არხები; ყალიბდება საფინანსო ბაზარი (ბანკთაშორისი სავალუტო ბირჟა, საფონდო ბირჟა); კომერციული ბანკების საქმიანობა რეგულირდება ეროვნული ბანკის ნორმატივებით. ეს ტენდენცია ეკონომიკის სხვა დარგების ფონზე კიდევ უფრო მკვეთრი და ძლიერია. როგორც ეროვნული ბანკის მიერ გამოქვეყნებული მონაცემებიდან ირკვევა, 2014 წლის იანვარ-მარტში შენარჩუნებული იქნა კომერციული ბანკების საქმიანობის ის ფინანსური მაჩვენებლები, რამაც სექტორი 2013 წელს რეკორდულ მოგებაზე გაიყვანა, კერძოდ, ბანკების საკრედიტო დაბანდების მოცულობა (არარეზიდენტებზე გაცემული სესხების ჩათვლით), 2014 წლის მარტში, წინა თვესთან შედარებით, 2.0 პროცენტით, ანუ 204.9 მლნ ლარით გაიზარდა და მიმდინარე წლის პირველი აპრილისათვის 10.6 მლრდ ლარს გადააჭარბა. ამავე პერიოდში, ეროვნული ვალუტით გაცემული სესხების მოცულობა 131.2 მლნ ლარით (3.2 პროცენტით), ხოლო უცხოური ვალუტით გაცემული სესხების მოცულობა 73.6 მლნ ლარით (1.2 პროცენტით) გაიზარდა. იურიდიული პირების დაკრედიტების მთლიან მოცულობაში ყველაზე დიდი ხვედრითი წილი - 44.8 პროცენტი ვაჭრობის სფეროზე მოდის. 2014 წლის თებერვალთან შედარებით, მიმდინარე წლის მარტში ვაჭრობის სფეროზე გაცემული სესხების მოცულობა 0.1 პროცენტით ანუ 1.8 მლნ ლარით გაიზარდა და პირველი აპრილისათვის 2.4 მლრდ ლარს გადააჭარბა. მრეწველობაზე გაცემული სესხების წილმა იურიდიულ პირებზე გაცემული ვადიანი სესხების საერთო მოცულობაში 17.5 პროცენტი შეადგინა, რაც 2014 წლის პირველი აპრილისათვის 943.9 მლნ ლარით განისაზღვრა (3.3 პროცენტით ანუ 30.5 მლნ ლარით მეტი პირველი მარტის მდგომარეობასთან შედარებით); 7.8 პროცენტი მოდის მშენებლობაზე, რაც 420.8 მლნ ლარია (0.8 პროცენტით, ანუ 3.6 მლნ ლარით ნაკლები, შესაბამისად). ამდენად, იურიდიული პირების დაკრედიტების საერთო მოცულობის 70.0 პროცენტი მხოლოდ სამ დარგზე-მრეწველობაზე, მშენებლობასა და ვაჭრობაზე მოდის. საგულისხმოა, რომ ამ მიმა-

რთულებით ზრდის ტენდენცია დაახლოებით ორ წელიწადზე მეტია მიმდინარეობს. ზემოაღნიშნულიდან გამომდინარე, სესხების ზრდის ტემპმა ბოლო ერთ წელიწადში 23% შეადგინა, რაც აბსოლუტურ გამოსახულებაში დაახლოებით 10.8 მილიარდი ლარია, აქედან სხვადასხვა დარგებზე 5.4 მილიარდი ლარია გაცემული (დანარჩენი კრედიტები შინამეურნეობებზე მოდის).

როგორც პრაქტიკამ დაგვანახა, საქართველოში მოქმედი ბანკები თითქმის ორი წლის განმავლობაში ვერ გამოვიდნენ კრიზისით გამოწვეული მდგომარეობიდან. უნდა აღინიშნოს, რომ საკრედიტო სისტემის ფორმირებას გააჩნდა და დღესაც გააჩნია რიგი ნაკლოვანებები. კერძოდ, სანაყის ეტაპზე იქმნებოდა საფინანსო ინსტიტუტები სუსტი ფინანსური ბაზრით, რის გამოც კლიენტების ხარისხიან მომსახურებას ვერ უზრუნველყოფდნენ, ძირითადად იძლეოდნენ მოკლევადიან კრედიტებს მაღალი საპროცენტო განაკვეთით, გრძელვადიანი საინვესტიციო რესურსები ქვეყნის კომერციულ ბანკებს ფაქტობრივად არ გააჩნდათ. შესაბამისად, საბანკო კრიზისის შედეგები საქართველოს ეკონომიკისათვის საკმაოდ მძიმე აღმოჩნდა. ცხადია, ეს არ იყო განპირობებული მხოლოდ გლობალური ეკონომიკური კრიზისით, ემატება ისიც, რომ ჩვენი ქვეყნის ეროვნული ეკონომიკა სუსტადაა ინტეგრირებული საერთაშორისო ეკონომიკაში.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. კოვზანაძე ი. „საქართველოს კომერციული ბანკების ფუნქციონირების პრობლემები თანამედროვე ეტაპზე. თბ., 2010
2. საქართველოს საბანკო სისტემა მსოფლიო ფინანსური კრიზისის პერიოდში- „მსოფლიო ეკონომიკური კრიზისი და საქართველო.“ სტუ, „სოციალური ეკონომიკა“. საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენციის მასალები. „სოციალური ეკონომიკა“, №13), 2011.- გვ. 396-397;
3. საბანკო სისტემის განვითარების სტადიები საქართველოში-საერთაშორისო სამეცნიერო-პრაქტიკული კონფერენციის მასალების კრებული „ეკონომიკის აქტუალური პრობლემები გლობალიზაციის პირობებში“. პაატა გუგუშვილის ეკონომიკის ინსტიტუტი. თბილისი, 2011.- გვ.262-263 (ინგლისურ ენაზე);
4. საბანკო სისტემა. ჟურნ. „მეცნიერება და ცხოვრება“, №1, 2012
5. Банка и банковские операции. под. ред. У.Ф. Жукова. М.2003
6. www.nbg.gov.ge
7. www.mof.ge